

K JUBILEU RABINDRANÁTHA THÁKURA (1861-1941)

PAVLÍNA KLIMEŠOVÁ

HUSITSKÁ THEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY OF CHARLES UNIVERSITY
pavkli55@gmail.com

ON THE ANNIVERSARY OF RABINDRANATH THAKUR (1861-1941)

Abstract: On the occasion of the double anniversary of Rabindranath Thakur (160 years since his birth and 80 years since his death), this text commemorates this outstanding all-round personality and focuses particularly on his pedagogical work: Prof. V. Lesný, who worked in Thakur's school in Shantiniketan in Bengal, compared Thakur to our Jan Amos Comenius. Thakur's pedagogical endeavours were also led and carried out by religious motivation. Thākura's spiritual philosophy, as presented in his Sadhana is based on the Upanishads, which along with Christian influences were the pivotal point of departure for Thākura's monotheistic faith. According to Sadhana, the journey of life is a movement from imperfection to a higher state. This text reflects Thakur's view of evil and imperfection as conditions for higher knowledge, which enable man to give birth to the divine or infinite within himself. Even pain perfects and "makes us worthy to sit alongside perfection." The humanistic message of the Indian poet, the Nobel Laureate of 1913, has an important message for the contemporary world.

Keywords: Rabindranath Tagore; Shantiniketan; Hinduism; Upanishads; Sadhana

THEOLOGICAL REVIEW, Vol. 92, 2021, No. 3, Number of Article 9, p. 354 – 358.

DOI: 10.14712/12117617.92.3.9

Rok 2021 je dvojnásobným jubileem jedné z největších světových osobností literatury, indického básníka Rabindranátha Thákura (1861-1941). Thákur byl prvním asijským nositelem Nobelovy ceny, kterou obdržel v roce 1913 za básnickou sbírku *Gitándžalí*.

Osobnost R. Thákura je zvláštním způsobem spjata s Československem, které Thákur dvakrát navštívil (v letech 1921 a 1926).¹ Thákurovo jméno nese i ulice v pražských Dejvicích, kde je umístěna i jeho busta. Soupis překladů jeho děl do češtiny je předlouhý a zahrnuje básně, romány, povídky i filosofické spisy.

Velký význam mělo také Thákurovo působení v oblasti výchovatelské a pedagogické, jakožto zakladatele centra vzdělávání – školy Šantiniketán v západním Bengálsku. V. Lesný, který v této škole nějaký čas působil a vyučoval staroindické jazyky, Thákura přirovnává k našemu Janu Amosu Komenskému (1592-1670),

¹ Filipický, J. *Indie*. Stručná historie států. Praha: Libri, 2008, s. 155.

neboť také přispěl k reformování školství.² Šántiniketán byla škola národní³ dle staroindické tradice – ášram,⁴ kde žáci byli v těsném kontaktu s přírodou a se životem venkova.⁵ Se žáky Thákur navštěvoval památky a zval do školy umělce, mezi jinými v jeho škole krátce působil i český malíř Jaroslav Hněvkovský (1884-1956), který zde učil evropskou olejomalbu.⁶

Učení R. Thákura bylo založeno na pokoji, dobrotě a jednotě. Žáky vedl ke svobodnému rozvoji myšlení, k samostatnosti za pomoci učitelů, k tvořivosti oproti memorování. Za základ učitelského působení považoval to, aby žáci k vyučujícímu cítili důvěru a zároveň měli důvěru v sami sebe, a tak nastoupili na úspěšnou cestu v sebepoznání.⁷

„Thákur říká, že dětská duše je jako zrno, které má vypučet v nové osení, ale nikoliv jako zrno, které má být vloženo mezi mlýnské kameny.“⁸

Thákur pro své žáky psal čítanky, učebnice, povídky,⁹ pro nejmenší skládal dětské říkanky,¹⁰ pro veřejnost pak dějepisné a politické statě, filosofické reflexe a polemiky. Dále psal články z nejrůznějších oborů jako je bengálská jazykověda, estetika, folkloristika, literární teorie, lidové písemnictví a umění, zpracovával i poznatky z přírodních věd, vydával životní vzpomínky.¹¹

Pokrokový Thákur ke své škole později ve vedlejším městě připojil školu hospodářskou – Šríniketán.¹² Principem školy bylo sepětí s potřebami vesnice a snaha o její všestranný rozvoj: pomáhat místním obyvatelům a zároveň je vzdělávat,

² Lesný, V. *Rabíndranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 131.

³ Sídlo bylo někdejší m ášramem jeho otce. Zbavitel, D. *Rabíndranáth Thákur a jeho Gítaňďžali: metodický materiál k užití díla R. Thákura v práci cvičitelů zdravotní tělovýchovy a JC ZRTV: vydáno k 125. výročí narození básníka*. Brno: TJ Geofyzika, 1986, s. 7.

⁴ Lesný, V. *Rabíndranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 130.

⁵ Zbavitel, D. *Rabíndranáth Thákur a jeho Gítaňďžali: metodický materiál k užití díla R. Thákura v práci cvičitelů zdravotní tělovýchovy a JC ZRTV: vydáno k 125. výročí narození básníka*. Brno: TJ Geofyzika, 1986, s. 7.

⁶ Justlová, L. *Malíř Indie*. Praha: Cassandra, 1994, s. 73.

⁷ Lesný, V. *Rabíndranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 131.

⁸ Tamtéž, s. 132.

⁹ Zbavitel, D. *Rabíndranáth Thákur a jeho Gítaňďžali: metodický materiál k užití díla R. Thákura v práci cvičitelů zdravotní tělovýchovy a JC ZRTV: vydáno k 125. výročí narození básníka*. Brno: TJ Geofyzika, 1986, s. 8.

¹⁰ Zbavitel, D. *Rabíndranáth Thákur a jeho Gítaňďžali: metodický materiál k užití díla R. Thákura v práci cvičitelů zdravotní tělovýchovy a JC ZRTV: vydáno k 125. výročí narození básníka*. Brno: TJ Geofyzika, 1986, s. 11.

¹¹ Tamtéž, s. 8.

¹² Sídlo blahobytu.

například v udržitelném obdělávání půdy. Škola měla své pokusné hospodářství či účelný osev, aby šla lidu příkladem.¹³

Thákur byl hinduistou prapůvodního typu,¹⁴ vycházel z upanišad, souboru nejvýznamnějších filosofických posvátných textů staré Indie. Najdeme v nich více myšlenkových proudů a škol, které vznikaly původně ústní tradicí a řešily otázky záhad světa a bytí. Středobodem myšlení upanišad je božská a nehmotná všejednota světa – neosobní brahman. Brahman vším proniká¹⁵ a vše se z něho rodí. Pokud člověk pozná svou vlastní jednotu s onou prapodstatou během svého pozemského života a neupne se pouze na pozemský svět, smrtí se s tímto brahmanem spojí. U Thákura se k vlivu monoteistických upanišad a buddhismu, který také poznal v mládí, připojil i vliv křesťanství.¹⁶ Na rozdíl od některých vlivných hinduistických tradic tak převzal ve shodě s monoteistickými náboženstvími víru v jednoho universálního boha, nikoliv mnohobožství a víru v převtělování.¹⁷ Na základě toho se snažil o praktickou reformu pravověrného hinduismu.¹⁸

Toto směřování se projevovalo i na jeho škole. I zde lpěl na uctívání jednoho boha,¹⁹ bez soch a obrazů. Místo oslav svátků různých božstev se žáky slavil svátky jako například vítání jara, vítání období dešťů či sázení stromů.²⁰ Na škole si také nepřál projevy kastovních předsudků,²¹ a po čase do ní měly umožněný přístup i dívky.²²

K Šántiniketánské škole Thákur po čase připojil „Mezinárodní universitu“ *Višvabháratí*,²³ která i dnes patří mezi ty nejlepší indické vysoké školy.²⁴ Vyučovali zde převážně učitelé indičtí, s návštěvami učitelů ze zahraničí, kteří se zajímali

¹³ Lesný, V. *Rabíndranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 196.

¹⁴ Lesný, V. *Indie a Indové: Pouť staletími*. Praha: Orientální ústav, 1931, s. 228.

¹⁵ Tzv. *theopanismus*. Lesný, V. *Indie a Indové: Pouť staletími*. Praha: Orientální ústav, 1931, s. 68.

¹⁶ Drozenová, Wendy. Thákurova kritika nacionalismu, její historické souvislosti a humanistický odkaz. In: Gluchman, Vasil, ed. *Etické myslenie minulosti a súčasnosti (ETPP 2021/23): etika v 19. a 20. storočí 2*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2021, s. 130-143.

¹⁷ Lesný, V. *Indie a Indové: Pouť staletími*. Praha: Orientální ústav, 1931, s. 228.

¹⁸ Zbavítel, D. *Rabíndranáth Thákur a jeho Gítaňďžali: metodický materiál k užití díla R. Thákura v práci cvičitelů zdravotní tělovýchovy a JC ZRTV: vydáno k 125. výročí narození básníka*. Brno: TJ Geofyzika, 1986, s. 8.

¹⁹ Lesný, V. *Rabíndranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 132.

²⁰ Zbavítel, D. *Rabíndranáth Thákur a jeho Gítaňďžali: metodický materiál k užití díla R. Thákura v práci cvičitelů zdravotní tělovýchovy a JC ZRTV: vydáno k 125. výročí narození básníka*. Brno: TJ Geofyzika, 1986, s. 8.

²¹ Tamtéž.

²² Lesný, V. *Indie a Indové: Pouť staletími*. Praha: Orientální ústav, 1931, s. 235.

²³ Lesný, V. *Rabíndranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 242.

²⁴ Zbavítel, D. *Rabíndranáth Thákur a jeho Gítaňďžali*. Brno: TJ Geofyzika Brno, 1986, s. 7., viz také URL: <<https://visvabharati.ac.in/index.html>

o indickou kulturu.²⁵ Zakladatel chtěl místo, kde se budou setkávat rozličné duchovní a kulturní proudy Západního a Východního světa, kde se bude pěstovat světový mír s ideály lidství.²⁶

Tento básník hlásá humanistickou lásku k Životu. Thákur říká, že náš život je skutečný, není to přelud zahalený závojem májovým.^{27, 28}

V Sádhaná se básník zabývá problémem zla a říká, že náš konečný život je nedokonalý a zdokonaluje se neustálým procesem k pravdě absolutní. K tomuto procesu čili vývoji jsou nezbytné překážky, které bereme jako zlo.²⁹ Zlo je tedy pro Thákura pouze nedokonalostí, která je podmínkou cesty životem,³⁰ která je v podstatě dobrá. I proto Thákur říká, že nedokonalost se musí zákonitě v dobro proměnit.³¹ Thákurova duchovní filosofie přímo stojí na tom, že celý život je cestou - pohybem k vyššímu stavu. Bolest zdokonaluje „...činí nás hodnými zasednout po boku dokonalosti.“^{32, 33}

Tento náhled na zlo je vyšším stavem, který umožňuje správnou představu boha. Tu může člověk mít díky kusu božství, který v sobě chová, což je, jak Thákur říká, věčný univerzální člověk. Síla člověka je, když v bolesti neříká proč, ale k čemu: vidět dokonalé v nedokonalém, a to je svobodná nekonečící cesta, kterou „já“ v sobě zároveň nekonečno zjevuje, neboť tak je má mysl k nekonečnu upnutá. Je to cesta k dokonalosti, která člověka zbavuje konečnosti a staví ho do kosmické jednoty radosti a pravdy³⁴ s nikdy neutuchající nadějí. Zákon vesmíru je i zákon v nás.³⁵ Thákur je přesvědčen, že když člověk je ochoten přizpůsobit se zákonu vesmíru, překoná i smrt a nemoc.^{36, 37}

²⁵ Justlová, L. *Malií Indie*. Praha: Cassandra, 1994, s. 72.

²⁶ Lesný, V. *Rabindranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 242.

²⁷ Toto stanovisko demonstuje ve sbírce „Sónár tarí“ - „Zlatý člun.“

²⁸ Lesný, V. *Rabindranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 107.

²⁹ Thákur, R. *Sádhaná*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 11.

³⁰ Lesný, V. *Rabindranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 220.

³¹ Thákur, R. *Sádhaná*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 18.

³² Avšak, vyhněme se nešvaru, kdy se budu svou bolestí chlubit před okolím pro své uspokojení. Tím se oslabuji a dostávám se do stavu beznadějného a bolest mě skutečně zardousí. Thákur, R. *Sádhaná*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 38.

³³ Tamtéž, s. 38.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Spis věnovaný pouze Thákurovému pohledu na božství je „The Religion Man“ („Náboženství člověka“).

³⁶ „Neboť bolest je panenská vestálka zasvěcená službě věčného zdokonalování, a když zaujme své pravé místo před oltářem nekonečna, odhodí svůj temný závoj a odhalí před námi tvář jako zjevení výsostné radosti.“ Thákur, R. *Sádhaná*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 38.

³⁷ Tamtéž, s. 35.

Kosmickou harmonii narušuje sobectví,³⁸ když člověk vzdoruje svému přirozenému pudu universálno hledat.³⁹

“Naše tělo by zemřelo, kdyby se pokoušelo strávit svou vlastní podstatu, a náš zrak by nám přestal sloužit, kdyby byl zahleděn jen sám do sebe.”⁴⁰

„Kdo jsi, čtenáři, čtoucí mé básně po stu letech? Nemohu ti poslat ani jediného květu z tohoto bohatství jara, ani jediného zlatého proužku z tamtěch oblaků.

Otevři dveře své a rozhlédni se. Z kvetoucí své zahrady nasbírej vonných památek květů před sto lety zašlých.

V radosti srdce svého snad pocítíš živou radost, jež zpívala kdysi za jarního jitra, vysílajíc přes století veselý svůj hlas.”⁴¹

Profesor Lesný nazývá Rabindranátha Thákura “*apoštolem osvíceného lidství*.”⁴²

Poděkování patří PhDr. Wendy Drozenové, PhD. za konzultace textu.

³⁸ Tamtéž, s. 36.

³⁹ Tamtéž, s. 31.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Thákur, R. *Zahradník*. Trutnov: R.K. Lukášek, 1991, s. 67.

⁴² Lesný, V. *Rabindranáth Thákur (Tagore): Osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937, s. 323.